

بررسی عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت آموزش از دیدگاه دانشجویان
(مطالعه موردی دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا)

The Study of Effective Factors on Improving the Quality of
Education: Case Study in College of Agriculture, Bu-Ali Sina
University

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۶/۰۲/۱۰

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۱۱/۱۱

Reza Movahedi
Mariam Shirkhani
Bahareh Talebi

رضا موحدی*
مریم شیرخانی**
بهاره طالبی***

Abstract: According to both the importance of agricultural higher education system in all dimensions of human, economic, and agricultural development and the necessity of ensuring its optimal performance, the purpose of this paper is to study the effective factors on improving the quality of education in agricultural higher education system. The target population of this study includes all B.Sc. and M.Sc. students of Bu-Ali Sina University in the last academic year of their education 2015-2016 (N= 250). Of those students, 140 people were selected by random sampling method and then required data were gathered by a questionnaire tool. The data were analyzed by both descriptive statistics, correlation and regression analysis tests. The results showed that the quality of higher education among the target groups was at an average level. Among the effective factors on improving the quality of education, two factors include students and faculty members' status were at the average level and two factors educational facilities and educational content were relatively poor. Regression analysis showed that three variables of faculty members, students, and educational content explained 50.7 percent of dependent's variance (higher education quality). Also, the proportion of faculty members' variable was more than any other variables and after that, students and educational content had a smaller proportion in explaining the dependent variable, respectively.

Key words: Quality, Education, Agricultural Higher Education System.

چکیده: با توجه به اهمیت نظام آموزش عالی کشاورزی در تمام ابعاد رشد و توسعه انسانی، اقتصادی و کشاورزی و ضرورت اطمینان یافتن از عملکرد مطلوب آن؛ هدف پژوهش حاضر، بررسی عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت آموزش در نظام آموزش عالی کشاورزی است. جامعه آماری این تحقیق شامل دانشجویان سال آخر مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا در سال ۱۳۹۵-۱۳۹۴ است (N=۲۵۰). ۱۴۰ نفر از آنها به صورت تصادفی به عنوان نمونه تحقیق انتخاب داده‌های مورد نیاز و با استفاده از پرسشنامه گردآوری شد. داده‌ها با استفاده از آمارهای توصیفی، همچنین آزمون‌های همبستگی و رگرسیون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که کیفیت آموزش در جامعه مورد بررسی تقریباً در سطح متوسط قرار دارد. از بین عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت آموزش، عوامل دانشجویان و استادان در سطح متوسط و امکانات و تجهیزات و محتوای آموزشی در سطح نسبتاً نامطلوبی قرار داشتند. نتایج حاصل از رگرسیون نشان داد سه متغیر استادان، دانشجویان و محتوای آموزشی ۵۰/۷ درصد از تغییرات متغیر کیفیت آموزش را تبیین می‌کنند. همچنین سهم متغیر استادان بیشتر از سایر متغیرها بوده بعد از آن، دانشجویان و محتوای آموزشی به ترتیب سهم کمتری در تبیین متغیر وابسته داشتند.

واژگان کلیدی: کیفیت، آموزش، نظام آموزش عالی کشاورزی.

* دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا (نویسنده مسئول):

(r.movahedi@basu.ac.ir)

** دانشجوی دکتری ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا

*** دانشجوی کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا

مقدمه

آموزش به طور گسترده‌ای به عنوان یک موضوع کلیدی در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها مورد توجه قرار گرفته است (بارو و لی^۱، ۲۰۱۳). تحقیقات انجام گرفته نشان می‌دهد که کیفیت آموزش با درآمد و رشد اقتصادی و همچنین بازدهی‌های فردی بیشتر ارتباط قوی داشته و رابطه‌ای مستقیم بین کیفیت مؤسسه آموزشی و دستاوردهای آن وجود دارد (باکنفیوسو و همکاران^۲، ۲۰۱۵). به طور کلی آموزش، وسیله‌ای برای شناسایی مسائل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه و پی بردن به راه‌حل‌های مناسب برای آنهاست (بازرگان، ۱۳۹۳).

در قرن بیست و یکم مسئله جهانی شدن و تجهیز به فناوری‌های پیشرفته، نقش عمده‌ای در پیوند دادن کشورها در سراسر جهان ایفا می‌کند و همه کشورها باید خود را برای توجه کردن به چالش‌ها و فرصت‌هایی که در این زمینه وجود دارد، آماده کنند. از جمله آنها در رابطه با توسعه منابع انسانی، تولید دانش و نوآوری‌های فنی است (یایساوارنگ و چیونگ^۳، ۲۰۱۴؛ شهیدی و سیدی^۴، ۲۰۱۲). مطالعات نشان می‌دهند که بیشترین میزان بازدهی‌های فردی آموزش در سطح آموزش عالی است (بارو و لی، ۲۰۱۳). بهبود کیفیت آموزش عالی می‌تواند اثرات مثبتی نه تنها در نتایج بازار کار افراد دانشگاهی آموزش دیده، بلکه در میزان ترک تحصیل و حضور در دانشگاه داشته باشد. علاوه بر این، افراد قادر به پیدا کردن شغل‌هایی هستند که از آموزش آنها بهتر بهره‌برداری می‌کند و همچنین پتانسیلی برای رشد اقتصادی بلندمدت ایجاد می‌کند (باکنفیوسو و همکاران، ۲۰۱۵). در واقع آموزش عالی، فقط سرمایه سرمایه‌گذاری در منابع انسانی نیست؛ بلکه آموزش عالی این امکان را به افراد می‌دهد تا مهارت‌هایی را کسب کنند که رفتار، عقاید و نقش آنها را در جامعه شکل دهد (بلفیلد و همکاران^۵، ۱۹۹۹)؛ با این حال، آموزش عالی و کیفیت آن در کشورهای در حال توسعه، هم در تحقیقات اقتصادی و هم در طراحی سیاست تا حد زیادی نادیده گرفته شده است (کیمینی^۶، ۲۰۱۱).

1. Barro & Lee

2. Boccanfuso et al

3. Yaisawarng & Chu NG

4. Shahidi & Seyedi

5. Belfield et al

6. Kimenyi

کیفیت^۱ واژه‌ای است که معنی آن با توجه به ذهنیت افراد مختلف تغییر می‌کند؛ بنابراین، مفهومی نسبتاً ارزش‌محور^۲ است. هر فرد ممکن است در چهارچوب ارزش‌های مورد نظر خود کیفیت را تعریف و درباره آن به‌گونه‌ای خاص قضاوت کند (بازرگان، ۱۳۹۳، اولالای^۳ و همکاران، ۲۰۰۹). بدین ترتیب کیفیت، خصیصه‌ای ثابت نیست؛ بلکه هدفی پویا و متغیر است (سلطانی، ۱۳۸۳).

به‌طور کلی در تعریف مفهوم کیفیت می‌توان گفت مجموعه ویژگی‌هایی از قبیل استاندارد بودن، بی‌عیب و نقص بودن، ترکیب مناسب و با قواره بودن، دوام و پایداری مطلوب، اثرات سازنده و غیره یک کالا یا خدمات که به آن توانایی می‌دهد تا بتواند نیازهای بیان شده و یا اشاره شده از قبیل رضایت مشتری و غیره را تأمین کن (سلطانی، ۱۳۸۳؛ بازرگان، ۱۳۹۳). در تعریف دیگری از مؤسسه استاندارد بریتانیا، کیفیت، امری نسبی است که دو جنبه دارد: جنبه اول آن، اندازه‌گیری صحت و دقت و جنبه دوم، برآورد کردن نیازهای مشتری است (خراسانی و همکاران، ۱۳۸۹). اما باید توجه داشت که در تعریف کیفیت محصول و برون‌دادهای نظام آموزشی نمی‌توان مانند محصول و برون‌دادهای نظام‌های تولید کالاهای صنعتی و عرضه خدمات شخصی، صرفاً به نظر مصرف‌کننده اکتفا کرد؛ زیرا در نظام‌های آموزشی، مصرف‌کننده فقط یک گروه نیست و می‌توان به‌طور کلی جامعه را مصرف‌کننده قلمداد کرد. بر این اساس، یونسکو برای کیفیت در آموزش عالی تعریفی ارائه کرده است که چند جنبه را دربرمی‌گیرد. از نظر یونسکو، کیفیت در آموزش عالی مفهومی چندبعدی است که به میزان زیاد به وضعیت محیطی (زمینه) نظام دانشگاهی، مأموریت یا شرایط و استانداردهای رشته دانشگاهی بستگی دارد. بر این اساس، نمی‌توان گفت که کیفیت از نظریه‌ای عمومی یا یک الگوی کلی به دست می‌آید (بازرگان، ۱۳۹۳). کیفیت آموزش به آن دسته از ویژگی‌های عناصر آموزش اطلاق می‌شود که با حداکثر استفاده از استعدادها و توانایی‌های آن عناصر می‌توان نیازها و انتظارات تصریحی و تلویحی فراگیران یا دست‌اندرکاران آموزش را برآورده و رضایت آنها را جلب کرد. این عناصر در بخش آموزش عالی می‌تواند شامل برنامه درسی، استاد، دانشجو، فضای آموزشی، امکانات و تجهیزات آموزشی، ساختار آموزشی، مدیریت و رهبری باشد (هویدا و

1. Quality

2. Value based concept

3. Olaleye

مولوی، ۱۳۸۷). بدین ترتیب، کیفیت شبکه‌ای از گفتمان با مفاهیم مختلفی از جمله تضمین کیفیت^۱، بهبود کیفیت^۲، کنترل کیفیت^۳، شفافیت^۴، پاسخگویی^۵، خودارزیابی^۶، تناسب با اهداف^۷ و مانند آن است. این گفتمان در تمام زمینه‌های آموزش عالی نفوذ کرده است (فیلیپاکو^۸، ۲۰۱۱).

انتظارات فزاینده در مورد کیفیت برنامه‌های آموزش عالی، مرتبط کردن برنامه‌ها با تغییرات اجتماعی و اقتصادی، تحولات فناورانه، تغییرات در جمعیت‌های دانشجویی و پارادایم‌های متغیر در مورد تدریس و یادگیری کارآمد و خلاق، چالش‌های پیش روی مؤسسه‌های آموزش عالی‌اند (صفری، ۱۳۹۰). چالش‌های مربوط به کیفیت آموزشی بر کیفیت حرفه‌ای لازم برای توسعه، در همه کشورها اثر دارد (شهیدی و سیدی، ۲۰۱۲). نظام آموزش عالی در کشورهای در حال توسعه دارای مشکلات جدی کیفیت است. بنابراین به‌منظور تغییر این سناریو، لازم است که سرمایه‌گذاری‌هایی در نظام‌های کیفیت و ابزارهای بهبود انجام گیرد (شمس مورکانی و شهودی^۹، ۲۰۱۳). از جمله اصلاحات نظام آموزش و به‌ویژه نظام آموزش عالی، تخصیص بودجه اضافی به دانشگاه‌ها برای تقویت قابلیت‌های تحقیقاتی خود با هدف نهایی بالا بردن استانداردهای آموزشی است (یایساوارنگ و چیونگ، ۲۰۱۴).

امروزه در جهان مبتنی بر اطلاعات و دانش، جهانی‌شدن ایجاب می‌کند که کشورها سریع به فناوری‌های تولید جدید مجهز شوند، در غیر این صورت قابلیت رقابت را از دست داده و قادر به استفاده از مزیت‌های نسبی ملی نخواهند بود. این فناوری‌ها به‌خصوص در بخش مواد غذایی و کشاورزی، نمی‌تواند به‌طور کامل از دیگر کشورها وارد شود؛ زیرا شرایط از کشوری به کشور دیگر متفاوت است و نظام آموزش خاص هر کشور^{۱۰} مورد نیاز است. بدین ترتیب کشاورزی رقابتی بین‌المللی

1. quality assurance

2. quality improvement

3. quality control

4. transparency

5. accountability

6. self-evaluation

7. fitness with objectives

8. Filippakou

9. Shams Mourkani & Shohoodi

10. Country-specific education

نمی‌تواند در منطقه بدون داشتن نظام آموزش باکیفیت توسعه یابد. بنابراین وجود نظام آموزش کشاورزی کارآمد و باکیفیت، شرط مهم و حیاتی بلندمدت برای استفاده از منابع طبیعی مهم موجود برای تولید محصولات کشاورزی است (سیساکس^۱، ۱۹۹۹) و بر ویژگی‌های شخصیتی، دانش و مهارت‌های تخصصی، ویژگی‌های ارتباطی و اجتماعی و ویژگی‌های اقتصادی دانش‌آموختگان رشته‌های کشاورزی تأثیر دارد (حجازی و مشهدی، ۱۳۸۶). بنابراین با توجه به اهمیت آموزش عالی کشاورزی در ایران و تأثیر آن بر تمام ابعاد رشد و توسعه انسانی، اقتصادی و کشاورزی بحث در زمینه مسائل مربوط به دانشکده‌های کشاورزی و ارائه راه‌حل‌های احتمالی اهمیت اساسی دارد. امروزه از نظام آموزش عالی کشاورزی انتظار می‌رود علاوه بر تربیت پژوهشگران و مروجان بخش کشاورزی در جهت تولید و اشاعه دانش و فناوری‌های نوین در بخش کشاورزی حرکت کند و به‌طور مقتضی وظایف آموزشی- پژوهشی خود را انجام داده و خدمات‌رسانی کند (عباسی و حجازی، ۱۳۸۹).

متغیرهای کلیدی شناسایی شده در فصل دوم برنامه پنجم توسعه کشور درباره خط‌مشی‌های آموزش عالی شامل کیفیت آموزش و پژوهش، تولیدات علمی، پژوهشی و فناوری، دسترسی به آموزش عالی، اشتغال، ارتباط با صنعت و دستگاه‌های اجرایی و منابع مالی هستند. همان‌طور که ملاحظه می‌شود یکی از متغیرهای مورد تأکید برنامه، کیفیت آموزش و پژوهش است که نگاه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان، کیفیت را به‌درستی به‌عنوان مهم‌ترین عناصر آموزش عالی مورد نظر قرار داده است (آذر و همکاران، ۱۳۹۲). موفقیت دانشگاه‌ها در ایفای وظایفشان مستلزم تغییر و بهبود ساختارها، سیستم‌ها، فرایندها و شیوه‌های کلاسیک آموزش و پژوهش در قالب ارتقای کیفیت آموزشی است. تغییر و بهبود کیفیت در دانشگاه‌ها مانند سازمان‌های دیگر با مسائل ویژه‌ای روبه‌روست و باید شیوه‌های مناسبی برای برخورد با آنها انتخاب شود (سارانی و همکاران، ۱۳۹۴).

بر اساس آنچه گفته شد و با توجه به نقش و اهمیت آموزش عالی کشاورزی، لازم است که کیفیت آموزش در دانشکده‌های کشاورزی به‌خصوص از نظر ذی‌نفعان اصلی آن یعنی دانشجویان، ارزیابی شده و عواملی که بر آن تأثیر دارند، شناسایی و بررسی شوند. از این رو، پرسش اساسی تحقیق حاضر این است که عوامل تأثیرگذار بر

1. Csaki

کیفیت آموزش در دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا از دیدگاه دانشجویان کدم‌اند و اهمیت هر کدام به چه میزان است. با بررسی این عوامل و میزان تأثیرگذاری هر یک از آنها بر کیفیت آموزش، می‌توان در جهت بهبود عملکرد آموزشی این دانشکده و تربیت هرچه باکیفیت‌تر دانش‌آموختگان آن، حرکت کرد. در همین رابطه، سؤال‌های زیر مطرح شد:

- ۱- وضعیت موجود کیفیت آموزش در دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا از دیدگاه دانشجویان چگونه است؟
- ۲- وضعیت موجود عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش در دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا از دیدگاه دانشجویان چگونه است؟
- ۳- چه رابطه‌ای بین کیفیت آموزش در دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا و عوامل مؤثر بر آن وجود دارد؟
- ۴- میزان تأثیرگذاری هر یک از عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش در دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا چقدر است؟

پیشینه تحقیق

در سال‌های اخیر، توجه به مفهوم کیفیت و کاربرد آن در نظام‌های آموزشی بیش از پیش گسترش یافته و تحقیقات متعددی در این زمینه صورت گرفته است. از آنجایی که به دلیل محدودیت حجم مقاله امکان اشاره به همه آنها وجود ندارد، در این بخش به‌طور مختصر به تعدادی از مرتبط‌ترین آنها اشاره می‌شود.

در تحقیقی با هدف تضمین کیفیت در آموزش عالی، محققان با ترکیبی از روش ارزیابی درونی و مدل‌های تحلیل اهمیت- عملکرد، در ابتدا وضعیت گروه‌های آموزشی در هفت عامل شامل اعضای هیئت علمی، دانشجویان، فارغ‌التحصیلان، امکانات پژوهشی و آموزشی، فرایندهای تدریس-یادگیری، دوره‌ها و برنامه‌های آموزشی و برنامه‌های درسی گروه را با استفاده از رهیافت ارزیابی درونی توضیح دادند. یافته‌های پژوهش در ارزیابی درونی نشان داد که عامل اعضای هیئت علمی در سطح مطلوب و شش عامل دیگر در سطح نسبتاً مطلوب هستند (شمس مورکانی و شهودی، ۲۰۱۳).

دمرچیلی و تجری (۲۰۱۱) در تحقیقی با هدف تبیین عوامل درونی مؤثر بر کیفیت آموزش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد زنجان نشان دادند که در میان چهار عامل

مورد بررسی (استاد، دانشجو، محتوا و تجهیزات آموزشی) عوامل مرتبط با استاد مهم‌تر از سایر عوامل بوده و پس از آن دانشجو، محتوا و تجهیزات آموزشی به ترتیب اهمیت بیشتری داشتند.

خورشید (۲۰۱۴) در تحقیقی با هدف بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت آموزش دانشجویان کارشناسی ارشد در تعدادی از دانشگاه‌های پاکستان نشان داد عوامل مورد بررسی که در قالب پنج عامل کلی ویژگی‌های فردی دانشجویان، عوامل مرتبط با پشتیبانی نهادی، عوامل مرتبط با حمایت خانواده، آگاهی دانشجویان و دسترسی به منابع یادگیری تنظیم شده بود، در موفقیت دانشجویان نقش بسیار مهمی ایفا می‌کنند.

لگچویچ^۱ (۲۰۰۹) در مطالعه‌ای به منظور تعیین شکاف کیفیتی خدمات آموزشی از مدل SERVQUAL استفاده کرد و انتظارات و ادراکات دانشجویان کروات را در پنج بعد خدمات آموزشی، شامل تضمین^۲، پاسخگویی^۳، همدلی^۴، قابلیت اطمینان^۵ و شرایط فیزیکی و ملموس^۶، بررسی کرد. نتایج مطالعه وی مشخص کرد شکاف کیفیت منفی در تمام ابعاد پنج‌گانه و مؤلفه‌های آنها وجود داشته و کمترین و بیشترین آن به ترتیب مربوط به قابلیت اطمینان و همدلی است. شکاف کیفیت منفی به این معنی است که انتظارات دانشجویان از ادراکات آنها بیشتر است. همچنین نتایج آنها نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین ادراکات و انتظارات دانشجویان در تمام ابعاد پنج‌گانه مذکور وجود دارد و لازم است کیفیت تمام آنها بهبود یابند.

در مطالعه دیگری با عنوان "رضایت‌مندی دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس از کیفیت خدمات آموزشی ارائه شده به آنها" که با استفاده از مدل کیفیت خدمت SERVQUAL انجام گرفت؛ نتایج نشان داد که اولویت‌بندی ابعاد کیفیت خدمات آموزشی از دیدگاه دانشجویان، به ترتیب قابلیت اطمینان، همدلی، پاسخگویی، تضمین و شرایط فیزیکی و ملموس است (فعلی و همکاران، ۱۳۹۰).

شفیع‌زاده (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان "مقایسه تضمین کیفیت از طریق تجهیز امکانات آموزشی در مؤسسات آموزش عالی پیام نور آزاد و غیرانتفاعی" نشان داد

1. Legčević

2. Assurance

3. Responsiveness

4. Empathy

5. Reliability

6. Tangibles

تمامی مؤلفه‌های پنج‌گانه امکانات آموزشی مورد بررسی شامل فناوری اطلاعات، دیداری - شنیداری، وضعیت فیزیکی کلاس، آزمایشگاه‌ها و منابع کتابخانه‌ای در رضایتمندی ذی‌نفعان مؤثر است اما بالاترین تأثیر به امکانات فناوری اطلاعات، دیداری - شنیداری و فضای فیزیکی کلاس درس مربوط است.

در تحقیق دیگری، شریف‌زاده و عبدالله زاده (۱۳۹۰) رضایت دانشجویان کشاورزی را از کیفیت آموزش در ابعاد فعالیت و عملکرد دانشجویان و اعضای هیئت علمی (کیفیت یادگیری و تدریس در فرآیند فرادهی-فراگیری)، امکانات، زیرساخت‌ها و امور پشتیبانی، محتوا، روش‌های آموزشی و برنامه درسی (محتوا، فرآیند یادهی-یادگیری و برنامه‌ریزی) و کیفیت نهادی (مدیریت، قوانین، مقررات و کارکنان) بررسی کردند. نتایج آنان نشان داد سطح رضایت بیشتر دانشجویان درخصوص کیفیت آموزشی، پایین و متوسط بود.

آذر و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقی با بهره‌گیری از رویکرد پویایی سیستم‌ها، عمده چالش‌های مرتبط با کیفیت آموزش عالی در فصل دوم برنامه پنجم توسعه کشور را درباره خط‌مشی‌های آموزش عالی، بررسی کردند. نتایج حاصل از بررسی‌های آنها نشان داد که مؤلفه‌های کیفیت در خط‌مشی‌های آموزش عالی شامل به‌روز رسانی محتوا و برنامه آموزشی، کیفیت اعضای هیئت علمی، کیفیت آموزش و پژوهش، سرانه پژوهش‌های کاربردی، منابع مالی و امکانات، سرانه تولیدات هیئت علمی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی، نسبت هیئت علمی تمام‌وقت به دانشجو، نظام آموزشی، توزیع متناسب آموزش عالی، تعداد دانشجویان، عملکرد دانشجویان، تعداد فارغ‌التحصیلان توانمند، نسبت فارغ‌التحصیلان شاغل و تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان است. تحلیل آنها نشان می‌دهد که در دو بخش، قابلیت‌های بهبود مناسب در خط‌مشی‌های مورد بررسی نهفته است. اول، توجه به آنچه در پویایی نظام به‌عنوان تأخیر زمانی شناخته می‌شود. دوم، توجه به حلقه‌های تقویت‌کننده و متوازن‌کننده در خط‌مشی‌ها و اثر متقابل آنها بر یکدیگر.

در تحقیق دیگری با هدف شناسایی عوامل آموزشی مؤثر بر کیفیت آموزش دوره‌های کارشناسی ارشد، نتایج به دست آمده نشان داد که استفاده از ملاک‌های مورد عمل در گزینش هیئت علمی و دانشجو، چگونگی روش تدریس، سازمان‌دهی محتوای آموزشی، سازمان‌دهی فضای آموزشی و ارزشیابی کلاسی بر کیفیت آموزش مؤثر است. همچنین اعضای هیئت علمی و دانشجویان نیز به ترتیب استفاده از

ملاک‌های مورد عمل در گزینش هیئت علمی و روش تدریس را بر کیفیت آموزش مؤثرتر از سایر عوامل آموزشی ارزیابی کرده‌اند (یمنی‌دوزی سرخابی و بهادری حصاری، ۱۳۸۷).

سلیمانی مطلق (۱۳۸۴) در تحقیق خود با عنوان "بررسی عوامل آموزشی مؤثر بر کیفیت آموزش دانشگاهی"، این نتیجه را به دست آورد که بین محتوای برنامه درسی، شیوه‌های ارزشیابی پیشرفت تحصیلی، روش‌های تدریس، آشنایی و به‌کارگیری فناوری آموزشی و کیفیت آموزش دانشگاهی، رابطه معنی‌داری وجود دارد و هر یک از این عوامل می‌توانند موجبات افزایش کیفیت آموزش را فراهم کنند.

شهرکی‌پور (۱۳۹۱) در تحقیق خود به این نتیجه رسید که عواملی مانند تجهیز کلاس‌ها به فناوری نوین، اجرای پژوهش، تغییر محتوای آموزشی، تدریس استادان و توسعه حرفه‌ای آنان همگی به میزان نسبتاً زیادی در افزایش کیفیت آموزشی دوره‌های کارشناسی ارشد مؤثر هستند.

نتایج حاصل از تحقیق آقائی و همکاران (۱۳۹۰) نشان می‌دهد که وضعیت کیفیت آموزش در سطح نسبتاً مطلوبی قرار دارد. همچنین بین عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش اولویت‌بندی وجود دارد. عامل دانشجویان در رتبه اول، فرایند یادگیری و یاددهی در رتبه دوم، دانشکده و گروه آموزشی در رتبه سوم و امکانات و تجهیزات آموزشی در رتبه چهارم قرار دارد.

بریمانی و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیقی به بررسی عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت آموزش عالی در دوره تحصیلات تکمیلی از دیدگاه دانشجویان پرداختند. نتایج آنها نشان داد دانشجویان تأثیر عامل وضعیت دانشجو را بیشتر از بقیه دانستند. سایر عوامل مؤثر در بهبود کیفیت آموزش عالی به ترتیب روش تدریس هیئت علمی، وضعیت هیئت علمی، تجهیزات و امکانات دانشگاه و سازمان‌دهی محتوای آموزشی بودند.

در تحقیقی که با هدف شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت خدمات آموزشی بخش آموزش عالی انجام گرفت، نتایج نشان داد دسترسی سریع و کافی استادان و دانشجویان به کامپیوتر و اینترنت، معرفی فارغ‌التحصیلان به بازار کار و مشارکت دادن دانشجویان در فعالیت‌های فوق برنامه از مهم‌ترین ویژگی‌های تأثیرگذار بر بهبود کیفیت خدمات در طبقه الزامی هستند. در طبقه معیارهای یک‌بعدی، مهم‌ترین ویژگی‌های تأثیرگذار شامل گسترش سطوح تحصیلی بالاتر از جمله کارشناسی ارشد و دکتری در رشته‌های مختلف، کافی بودن تعداد کارمندان و

استادان دانشکده، تخصیص زمان کافی و مخصوص برای پاسخگویی به مشکلات و مسائل دانشجویان به وسیله استادان است. در طبقه جذاب، مهم‌ترین ویژگی‌های تأثیرگذار بر بهبود کیفیت خدمات، برقراری ارتباط دانشکده با محیط‌های صنعتی و اداری و آشنا کردن دانشجویان با این محیط‌ها، ارائه خدمات ویژه به دانشجویان تازه‌وارد و زیبا و مناسب بودن چیدمان اتاق‌ها و کلاس‌های دانشکده هستند (شفیعی رودپشتی و میرغفوری، ۱۳۸۷).

نادری (۱۳۸۷) در تحقیق خود نشان داد که دسترسی به کتاب و منابع درسی، آموزش روش تدریس دانشگران (در حین کار) و کاهش اندازه کلاس (تعداد دانشجویان) از نظر هزینه - اثربخشی، مؤثرترین و اقتصادی‌ترین عوامل برای ارتقای کیفیت آموزش به شمار می‌روند.

صفا و همکاران (۱۳۸۷) در تحقیقی چنین نتیجه‌گیری کردند که عوامل مؤثر در تبیین کیفیت آموزش عالی کشاورزی شامل چهار عامل مدرس (روش تدریس)، هدف (محتوای آموزشی)، فضا و امکانات آموزشی و مدیریت آموزشی است که عامل مدرس، بیشترین سهم را در تبیین متغیرها داشت. عوامل هدف، فضا و امکانات آموزشی و مدیریت آموزشی به ترتیب در رتبه‌های بعد بودند.

در تحقیقی با هدف بررسی و تحلیل عاملی مؤلفه‌های مدیریتی تأثیرگذار بر کیفیت آموزش عالی از دیدگاه اعضای هیئت علمی پردیس‌های کشاورزی دانشگاه تهران، نتایج نشان داد عواملی چون منابع مالی و امکانات، عوامل سازمانی، نفوذ و رهبری، برنامه‌ریزی و کنترل (نظارت) حدود ۷۴/۸۲ درصد کل واریانس مؤلفه‌های مدیریتی تأثیرگذار بر کیفیت آموزش عالی از دیدگاه استادان را تبیین می‌کند (غنچی و همکاران، ۱۳۹۱).

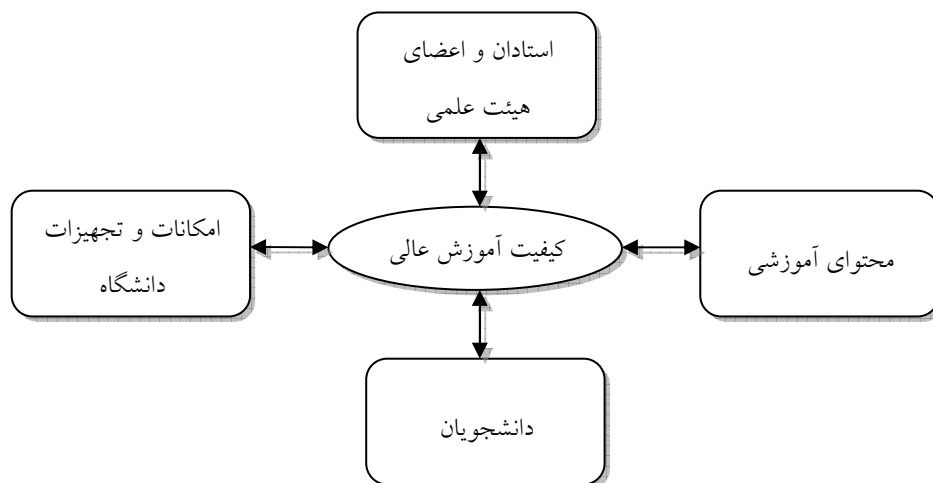
غنچی و خشنودی‌فر (۱۳۹۳) در تحقیقی با هدف تحلیل مؤلفه‌های کیفیت خدمات آموزشی از دیدگاه دانشجویان رشته‌های کشاورزی دانشگاه اراک نشان دادند به ترتیب اهمیت، مؤلفه‌های همدلی استادان، دسترسی به استادان، امکانات اداری- آموزشی و مهارت‌های تدریس در مجموع ۸۳/۰۷ درصد کل واریانس کیفیت خدمات آموزشی را تبیین می‌کنند.

نتایج تحقیق عبدالله‌زاده و شریف‌زاده (۱۳۹۴) با هدف آسیب‌شناسی کیفیت تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، نشان داد که مهم‌ترین مسائل کیفیت تحصیلی دانشجویان به ترتیب به حوزه‌های امکانات و

زیرساخت‌های دانشگاه، خدمات رفاهی و پشتیبانی و فوق برنامه، عملکرد دانشجویان، مدیریت، قوانین و مقررات و نظام اداری دانشگاه، برنامه آموزشی و درسی و عملکرد استادان مربوط می‌شود.

همان‌طور که ملاحظه شد مطالعات زیادی در زمینه کیفیت آموزش عالی و عوامل مؤثر بر آن انجام گرفته است که به تعدادی از مهم‌ترین آنها اشاره شد؛ با این حال تمام نتایج تحقیقات انجام شده در کشورهای مختلف بیانگر این واقعیت است که نمی‌توان با قطعیت، عامل خاصی را بر کیفیت و بهبود آن مؤثر دانست. کیفیت آموزشی، مفهومی پیچیده و تام است و ابعاد مختلفی را در برمی‌گیرد که نمی‌توان تمامی آنها را برای همیشه شناسایی کرد (برنس و ریوزا^۱، ۲۰۱۲؛ یمنی‌دوزی سرخابی و بهادری حصار، ۱۳۸۷)؛ اما همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد با توجه به نقش آموزش عالی در قرن بیست و یکم - که قرن دانش‌بنیان نامیده شده - در تولید، اشاعه و کاربست دانش در توسعه کشورها و همچنین با توجه به افزایش جمعیت دانشجویی، انتظارات از نظام‌های آموزش عالی در کشورهای مختلف جهان بیش از پیش دگرگون شده است و توجه به کیفیت این نظام‌ها را الزامی کرده است (بازرگان، ۱۳۹۴). لذا این تحقیق با هدف بررسی عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت آموزش از دیدگاه دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی‌سینا همدان صورت گرفت. همان‌طور که ملاحظه شد هر کدام از محققان، عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش را به شیوه‌های مختلفی تقسیم کرده‌اند که دارای شباهت‌ها و تفاوت‌هایی بوده و هر کدام بر تعدادی از این عوامل بیشتر یا کمتر تأکید کرده‌اند. در این پژوهش بر اساس مرور ادبیات مربوطه، عوامل مختلفی که بر کیفیت آموزش تأثیر دارند به چهار عامل کلی دانشجویان، استادان و اعضای هیئت علمی، امکانات و تجهیزات دانشگاه و محتوای آموزشی تقسیم شدند و مؤلفه‌های مربوط به هر کدام از این عوامل نیز در چند مؤلفه، خلاصه و تنظیم شده و نقش و اهمیت هر کدام بررسی شد (جدول ۱). بر اساس آنچه گفته شد چهارچوب مفهومی پژوهش حاضر به شرح زیر است (شکل ۱).

¹. Brence & Rivza

شکل (۱) عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش عالی

جدول (۱) عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش عالی بر اساس مرور ادبیات مربوطه

محققان	عوامل و مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت آموزش عالی
<p>شمس مورکانی و شهودی (۲۰۱۳)؛ فعلی و همکاران (۱۳۹۰)؛ شریف‌زاده و عبدالله‌زاده (۱۳۹۰)؛ آذر و همکاران (۱۳۹۲)؛ یمنی دوزی سرخابی و بهادری حصارى (۱۳۸۷)؛ آقائی و همکاران (۱۳۹۰)؛ بریمانی و همکاران (۱۳۹۰)؛ عبدالله زاده و شریف‌زاده (۱۳۹۴)؛ هویدا و مولوی (۱۳۸۷)؛ دمرچیلی و تجری (۲۰۱۱)؛ خورشید (۲۰۱۴)؛ لکچویچ (۲۰۰۹)</p>	<p>علاقه به رشته تحصیلی، میزان آگاهی از رشته تحصیلی و اهمیت آن، میزان آگاهی از بازار کار، فعالیت و عملکرد دانشجویان (کیفیت یادگیری در فرآیند فرادهی-فراگیری)، سرانه تولیدات دانشجویان تحصیلات تکمیلی، ملاک‌های مورد عمل در گزینش دانشجو (تناسب استعدادهای فرد با رشته تحصیلی، میزان علاقه به تحصیل، توانایی درک و فهم مطالب، قدرت تجزیه و تحلیل مسائل علمی)، تضمین (میزان مشارکت دانشجویان در کلاس درس، ...)، وضعیت فارغ‌التحصیلان (آموزشی، ارتباط با گروه آموزشی، استخدام در مشاغل مرتبط با رشته، ...)، تعداد فارغ‌التحصیلان توانمند و ...</p>
<p>شمس مورکانی و شهودی (۲۰۱۳)؛ فعلی و همکاران (۱۳۹۰)؛ شریف‌زاده و عبدالله‌زاده (۱۳۹۰)؛ آذر و همکاران (۱۳۹۲)؛ یمنی دوزی سرخابی و بهادری حصارى (۱۳۸۷)؛ سلیمانی مطلق (۱۳۸۴)؛ شهرکی‌پور (۱۳۹۱)؛ آقائی و همکاران (۱۳۹۰)؛ بریمانی و همکاران (۱۳۹۰)؛ شفیع رودپشتی و میرغفوری (۱۳۸۷)؛ نادری (۱۳۸۷)؛ صفا و همکاران (۱۳۸۷)؛ غنچی و خشنودی‌فر (۱۳۹۳)؛ عبدالله‌زاده و شریف‌زاده (۱۳۹۴)؛ هویدا و مولوی (۱۳۸۷)؛ دمرچیلی و تجری (۲۰۱۱)؛ خورشید (۲۰۱۴)؛ لکچویچ (۲۰۰۹)</p>	<p>ملاک‌های مورد عمل در گزینش هیئت علمی (مدارج علمی و دانشگاهی، میزان سابقه تدریس، پژوهش‌ها و تألیفات انجام شده، میزان تسلط، توانایی و مهارت در انتقال دانش علمی، میزان علاقه به درس و دانشجو، توانایی ارائه دروس تخصصی)، میزان تسلط بر زبان خارجی و کامپیوتر، فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی، رابطه با گروه آموزشی و دانشکده، سرانه تولیدات هیئت علمی، عملکرد (کیفیت تدریس در فرآیند فرادهی-فراگیری)، تعهد و مسئولیت، قابلیت اطمینان (ارائه مطالب به شیوه‌ای قابل درک، منظم و مرتبط با یکدیگر، دانش و مهارت کافی در پاسخ به سؤالات دانشجویان و ...)، همدلی (اعمال نظرات دانشجویان در برنامه آموزشی، رفتار توأم با احترام با دانشجو، ایجاد انگیزه در دانشجو، ایجاد فرصت‌های برابر یادگیری، هدایت و راهنمایی دانشجویان، انعطاف‌پذیری، دادن تکالیف مناسب، مناسب بودن زمان برگزاری کلاس‌ها، ...)، پاسخگویی (اعلام ساعت‌های مراجعه دانشجو با استادان، در دسترس بودن استادان راهنما و مشاور، ...)، تضمین (میزان استقبال استادان از پرسش‌های دانشجویان، ...)، فرایندهای تدریس-یادگیری (استفاده از روش‌های تدریس مناسب و تناسب آن با موضوع درسی و توانایی‌های دانشجویان، تأثیر روش تدریس در ایجاد انگیزه در دانشجویان، معیار واضح برای ارزشیابی دانشجویان، قدرت انتقال مفاهیم، ...)، ارزشیابی کلاسی (کمک به استادان در شناسایی میزان پیشرفت دانشجویان و اشکالات و نواقص روش تدریس، کمک به دانشجویان در شناسایی نقاط ضعف</p>

محققان	عوامل و مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت آموزش عالی
	<p>خود)، استفاده از شیوه‌های مختلف ارزشیابی، آشنایی و به‌کارگیری فناوری آموزشی، توسعه حرفه‌ای استادان (مهارت استادان در به‌کارگیری فناوری و روش‌های جدید در آموزش، توانایی ایجاد خلاقیت و نوآوری در امر انتقال دانش)، متناسب بودن تخصص‌های علمی و تجربی با درس‌های مربوط، مشارکت دادن دانشجویان در فعالیت‌های فوق برنامه، شناسایی نیازهای آموزشی دانشجویان، ارتباط رشته تحصیلی مدرس با موضوع، مدیریت آموزشی (توانایی در ایجاد بحث و تبادل نظر، توجه به سؤال‌های دانشجویان، برقراری رابطه مطلوب با دانشجویان، ارائه منظم مطالب، توانایی در برقراری نظم، توانایی فراهم کردن شرایط مناسب برای مشارکت دانشجویان و ...)، آشنایی با اصول روان‌شناسی یادگیری و ...</p>
<p>شمس مورکانی و شهودی (۲۰۱۳)؛ شفیع‌زاده (۱۳۹۱)؛ فعلی و همکاران (۱۳۹۰)؛ شریف‌زاده و عبدالله‌زاده (۱۳۹۰)؛ آذر و همکاران (۱۳۹۲)؛ یمنی‌دوزی سرخابی و بهادری حصاری (۱۳۸۷)؛ شهرکی‌پور (۱۳۹۱)؛ آقائی و همکاران (۱۳۹۰)؛ بریمانی و همکاران (۱۳۹۰)؛ شفیعی رودپشتی و میرغفوری (۱۳۸۷)؛ نادری (۱۳۸۷)؛ صفا و همکاران (۱۳۸۷)؛ غنچی و خشنودی‌فر (۱۳۹۳)؛ عبدالله‌زاده و شریف‌زاده (۱۳۹۴)؛ هویدا و مولوی (۱۳۸۷)؛ دمرچیلی و تجری (۲۰۱۱)؛ خورشید (۲۰۱۴)؛ لگجویچ (۲۰۰۹)</p>	<p>کتابخانه (جدید بودن کتاب‌ها، دسترسی آسان. ...)، فناوری اطلاعات (کتابخانه‌های الکترونیکی، سایت‌های آموزشی، کیفیت شبکه اینترنت، ...)، سمعی - بصری، استفاده از رایانه و خدمات رایانه‌ای، مناسب بودن ابزار و امکانات آزمایشگاهی و تحقیقاتی، امکانات آموزشی، وضعیت فیزیکی کلاس، قابلیت اطمینان (دسترسی آسان به منابع مطالعاتی دانشگاه)، تضمین (وجود منابع اطلاعاتی کافی، تسهیلات لازم برای بازدید و آشنایی با فعالیت‌های کشاورزی منطقه، ...)، جذابیت ظاهری تسهیلات فیزیکی، زیرساخت‌ها و امور پشتیبانی، سرانه پژوهش‌های کاربردی، منابع مالی، طبقه الزامی (دسترسی سریع و کافی استادان و دانشجویان به کامپیوتر و اینترنت، ...)، طبقه جذاب (زیبا و مناسب بودن چیدمان اتاق‌ها و کلاس‌های دانشکده)، فرایندهای تدریس-یادگیری (مواد و وسایل کمک‌آموزشی، ...)، شرایط فیزیکی، بهداشتی و امکانات خوابگاه، و ...</p>
<p>شمس مورکانی و شهودی (۲۰۱۳)؛ فعلی و همکاران (۱۳۹۰)؛ شریف‌زاده و عبدالله‌زاده (۱۳۹۰)؛ آذر و همکاران (۱۳۹۲)؛ یمنی‌دوزی سرخابی و بهادری حصاری (۱۳۸۷)؛ سلیمانی مطلق (۱۳۸۴)؛ شهرکی‌پور (۱۳۹۱)؛ بریمانی و همکاران (۱۳۹۰)؛ صفا و همکاران (۱۳۸۷)؛ عبدالله‌زاده و شریف‌زاده (۱۳۹۴)؛ هویدا و مولوی (۱۳۸۷)؛ دمرچیلی و تجری (۲۰۱۱)؛ لگجویچ (۲۰۰۹)</p>	<p>روشن و عملی و جامع بودن اهداف، دوره‌ها و برنامه‌های درسی و آموزشی (ارتباط دروس ارائه شده با یکدیگر، تنوع برنامه درسی، آماده‌سازی دانشجویان برای مشاغل مرتبط با رشته تحصیلی، تولید و انتشار دانش جدید در رشته تحصیلی، ...)، پاسخگویی (ارائه منابع مطالعاتی مناسب به دانشجو، ...)، تضمین (آماده نمودن دانشجویان برای شغل آینده، ...)، ارائه مفاهیم جدید و به‌روزرسانی محتوا و برنامه آموزشی، ارائه منابع متعدد، کاهش تعداد دروس نظری و افزایش واحدهای عملی، تنظیم محتوا با توجه به علائق و نیازهای واقعی فراگیران، غنی‌سازی محتوای کتاب و جزوات، کاربردی بودن و کارایی محتوای درسی برای جامعه، جذاب بودن محتوا و ...</p>

روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ هدف از نوع مطالعات کاربردی و به لحاظ نحوه گردآوری داده‌ها از نوع مطالعات توصیفی-همبستگی بوده و به روش پیمایشی انجام شد. جامعه آماری این پژوهش شامل دانشجویان سال آخر مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته‌های کشاورزی دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا در سال تحصیلی (۱۳۹۵-۱۳۹۴) است ($N=250$)؛ که بر اساس فرمول کرجسی و مورگان ۱۴۰ نفر به صورت تصادفی به‌عنوان نمونه تحقیق انتخاب شدند. پس از گردآوری داده‌ها، درنهایت داده‌های تکمیل شده ۱۴۰ نفر مورد بررسی قرار گرفت.

ابزار اصلی این تحقیق برای جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه محقق‌ساخته است که پس از بررسی و مرور پیشینه تحقیق، برای اندازه‌گیری متغیرهای مورد نظر، سه بخش اصلی در آن طراحی شد. بخش اول مشخصات فردی و تحصیلی دانشجویان (۸ پرسش باز و بسته)، بخش دوم، کیفیت آموزش (۷ گویه) و بخش سوم خود شامل چهار بخش: ۱- عامل دانشجویان (۵ گویه) ۲- عامل استادان و اعضای هیئت علمی (۵ گویه) ۳- عامل امکانات و تجهیزات دانشگاه (۶ گویه) و ۴- عامل محتوای آموزشی (۶ گویه) است. در بخش دوم و سوم از پاسخگویان خواسته شد که میزان هر کدام از گویه‌های مربوط به این بخش‌ها را در یک طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای (۱= بسیار کم تا ۵= بسیار زیاد) مشخص کنند. روایی محتوایی و ظاهری پرسشنامه را تعدادی از اعضای هیئت علمی دانشگاه، تأیید کردند. همچنین برای تعیین پایایی ابزار تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که به ترتیب برای بخش‌های کیفیت آموزش، دانشجویان، استادان و اعضای هیئت علمی، امکانات و تجهیزات دانشگاه و محتوای آموزشی ۰/۷۵، ۰/۷۴، ۰/۸۶، ۰/۷۵ و ۰/۸۲ محاسبه و تأیید شد.

پس از تکمیل و گردآوری پرسشنامه‌ها، داده‌های به دست آمده با استفاده از آزمون‌های توصیفی و همچنین ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه گام به گام مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در بخش توصیفی مربوط به بررسی کیفیت آموزش عالی کشاورزی و عوامل مؤثر بر آن، طیف قضاوت مورد استفاده بر اساس نمره میانگین به این صورت است که نمره‌های میانگین ۴/۵۰ و بیشتر از آن مطلوب، نمره‌های بین ۳/۵۰ تا ۴/۴۹ نسبتاً مطلوب، ۲/۵۰ تا ۳/۴۹ متوسط، ۱/۵۰ تا ۲/۴۹ نسبتاً نامطلوب و نمره‌های ۱/۴۹ و کمتر از آن نامطلوب در نظر گرفته شدند.

یافته‌ها و بحث

ویژگی‌های فردی-تحصیلی دانشجویان

نتایج نشان می‌دهد میانگین سنی دانشجویان پاسخ‌دهنده در حدود ۲۴ سال بوده و پیشینه سن پاسخگویان ۴۸ سال و کمینه آن ۱۹ سال است. حدود ۵۴/۳ درصد دانشجویان زن و ۴۵/۷ درصد مرد هستند. بر اساس نتایج به دست آمده، ۵۰ درصد پاسخگویان، دانشجوی کارشناسی و ۵۰ درصد، دانشجوی کارشناسی ارشد هستند. از نظر رشته تحصیلی، گرایش زراعت با ۱۷/۹ درصد بیشترین فراوانی و گرایش‌های بیوتکنولوژی و توسعه روستایی با ۳/۶ درصد کمترین فراوانی را در بین پاسخگویان دارند. بیشتر پاسخگویان (۸۸/۶ درصد) مجرد هستند. همچنین ۹۰/۷ درصد از آنها در شهر و بقیه در روستا زندگی می‌کنند. ۶۰/۷ درصد از دانشجویان بیکار و ۳۹/۳ درصد شاغل هستند. میانگین معدل پاسخگویان ۱۵/۶۶ است.

سؤال اول: وضعیت موجود کیفیت آموزش در دانشکده کشاورزی دانشگاه

بوعلی‌سینا از دیدگاه دانشجویان چگونه است؟

پس از بررسی نظرات دانشجویان درباره کیفیت آموزش مشخص شد که این شاخص در کل با میانگین ۲/۶۳ و انحراف معیار ۰/۶۶ تقریباً در سطح متوسط قرار دارد (جدول ۲). در تحقیق شریف‌زاده و عبدالله‌زاده (۱۳۹۰) نیز سطح رضایت بیشتر دانشجویان کشاورزی در خصوص کیفیت آموزشی، متوسط بود. اما در تحقیق شمس مورکانی و شهودی (۲۰۱۳) و آقائی و همکاران (۱۳۹۰) کیفیت آموزش عالی در سطح نسبتاً مطلوب و مطلوب ارزیابی شد. بررسی هر یک از گویه‌ها بر اساس نمره میانگین نشان می‌دهد که به‌کارگیری استادان باسابقه، رتبه و درجه علمی بالا (با میانگین ۳/۶۵ و انحراف معیار ۱/۰۸) در شرایط نسبتاً مطلوبی قرار دارد، اما وضعیت از نظر جامعیت و روشن بودن محتوای درس‌ها (با میانگین ۲/۱۴ و انحراف معیار ۰/۹۰) و متناسب بودن درس‌ها با علایق و نیازهای جامعه کشاورزی (با میانگین ۲/۲۴ و انحراف معیار ۰/۹۳) مطلوب نیست. همچنین با توجه به اولویت‌بندی گویه‌ها بر اساس ضریب تغییرات، بیشترین توافق (کمترین پراکندگی نسبی) روی گویه به‌کارگیری استادان باسابقه، رتبه و درجه علمی بالا و کمترین توافق (بیشترین پراکندگی نسبی) روی گویه‌های امکانات فیزیکی، چیدمان و مجهز بودن فضای درسی و توجه به علایق، نیازها و خواسته‌های دانشجویان وجود دارد. این نتایج با نتایج تحقیقات شمس مورکانی و شهودی (۲۰۱۳)، فعلی و همکاران (۱۳۹۰) و

شریف‌زاده و عبدالله‌زاده (۱۳۹۰) مطابقت و با نتایج لگچویچ (۲۰۰۹) مغایرت دارد. نتایج عبدالله‌زاده و شریف‌زاده (۱۳۹۴) در رابطه با مؤلفه وضعیت استادان با نتایج این پژوهش مطابقت داشته اما در سایر مؤلفه‌ها تفاوت وجود دارد.

جدول (۲) اولویت‌بندی کیفیت آموزش از دیدگاه دانشجویان

ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین*	کیفیت آموزش
۰/۲۹	۱/۰۸	۳/۶۵	به‌کارگیری استادان باسابقه، رتبه و درجه علمی بالا
۰/۳۷	۱/۰۵	۲/۸۲	مهارت و توانایی کسب شده دانشجویان در رشته تحصیلی خود
۰/۴۲	۱/۰۸	۲/۵۶	ارائه خدمات رفاهی مناسب به دانشجویان
۰/۴۳	۱/۰۹	۲/۵۶	توجه به علائق، نیازها و خواسته‌های دانشجویان
۰/۴۵	۱/۰۹	۲/۴۲	امکانات فیزیکی، چیدمان و مجهز بودن فضای درسی
۰/۴۱	۰/۹۳	۲/۲۴	متناسب بودن درس‌ها با علائق و نیازهای جامعه کشاورزی
۰/۴۲	۰/۹۰	۲/۱۴	جامعیت و روشن بودن محتوای دروس
۰/۲۵	۰/۶۶	۲/۶۳	میانگین کل

*مقیاس: ۱= بسیار کم ۲= کم ۳= متوسط ۴= زیاد ۵= بسیار زیاد

سؤال دوم: وضعیت موجود عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش در دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی‌سینا از دیدگاه دانشجویان چگونه است؟

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، بر اساس مرور ادبیات، عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش به چهار عامل کلی دانشجویان، استادان و اعضای هیئت علمی، امکانات و تجهیزات آموزشی و محتوای آموزشی تقسیم شدند. با توجه به نتایج حاصل از تحقیق مشخص شد که وضعیت دانشجویان در کل با میانگین ۲/۹۶ و انحراف معیار ۰/۹۷ تقریباً در سطح متوسط قرار دارد (جدول ۳). بررسی هر یک از گویه‌ها بر اساس نمره میانگین نشان می‌دهد که مطلوبیت وضعیت دانشجویان در گویه علاقه دانشجویان به رشته تحصیلی خود (با میانگین ۳/۰۷ و انحراف معیار ۱/۰۸) و میزان مشارکت دانشجویان در فعالیتهای آموزشی و پژوهشی دانشگاه (با میانگین ۳/۰۴ و انحراف معیار ۱/۰۷) بیشتر از سایر موارد و در گویه موفقیت‌های تحصیلی

دانشجویان (با میانگین ۲/۷۵ و انحراف معیار ۱/۰۹) کمتر از سایر موارد است. همچنین ضریب تغییرات به دست آمده نشان می‌دهد بیشترین توافق (کمترین پراکندگی نسبی) روی گویه های علاقه دانشجویان به رشته تحصیلی خود و میزان مشارکت دانشجویان در فعالیتهای آموزشی و پژوهشی دانشگاه و کمترین توافق (بیشترین پراکندگی نسبی) روی گویه موفقیت‌های تحصیلی دانشجویان وجود دارد. این نتایج با نتایج تحقیقات شمس مورکانی و شهودی (۲۰۱۳) مطابقت دارد. شریف‌زاده و عبدالله‌زاده (۱۳۹۰) نیز علاقه دانشجویان به رشته تحصیلی خود را بیشتر از سایر گویه‌ها می‌دانند اما میزان مشارکت آنان را کمتر دانسته‌اند. عبدالله‌زاده و شریف‌زاده (۱۳۹۴) نیز وضعیت علاقه دانشجویان را نسبتاً بهتر و مشارکت آنان را کمتر ارزیابی کرده‌اند. مطالعات مختلف نشان می‌دهد، کم‌انگیزی دانشجویان در کسب دانش و کمبود اعتماد به نفس و ناامیدی نسبت به آینده، از جمله مشکلات مربوط به نظام آموزش و پرورش کشور است.

جدول (۳) اولویت‌بندی وضعیت دانشجویان

ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین*	عامل دانشجویان
۰/۳۵	۱/۰۸	۳/۰۷	علاقه دانشجویان به رشته تحصیلی خود
۰/۳۵	۱/۰۷	۳/۰۴	میزان مشارکت دانشجویان در فعالیتهای آموزشی و پژوهشی دانشگاه
۰/۳۶	۱/۰۹	۲/۹۹	میزان شناخت و آگاهی دانشجویان از رشته تحصیلی خود
۰/۳۶	۱/۰۵	۲/۹۴	میزان شناخت و آگاهی دانشجویان از آینده شغلی و بازار کار رشته تحصیلی خود
۰/۴۰	۱/۰۹	۲/۷۵	موفقیت‌های تحصیلی دانشجویان
۰/۳۳	۰/۹۷	۲/۹۶	میانگین کل

*مقیاس: ۱= بسیار کم ۲= کم ۳= متوسط ۴= زیاد ۵= بسیار زیاد

نتایج حاصل از اطلاعات به دست آمده نشان می‌دهد وضعیت استادان و اعضای هیئت علمی در کل با میانگین ۳/۲۵ و انحراف معیار ۰/۸۴ در سطح متوسط قرار دارد. بررسی هر یک از گویه‌ها بر اساس نمره میانگین مشخص می‌کند که مطلوبیت

وضعیت استادان و اعضای هیئت علمی در گویه‌های دانش و توانمندی لازم استادان برای ارائه درس‌ها (با میانگین ۳/۳۸ و انحراف معیار ۰/۹۵) و نحوه برخورد استادان با دانشجویان (با میانگین ۳/۳۶ و انحراف معیار ۱/۰۳) بیشتر از سایر موارد و زمان اختصاص داده شده از سوی استادان برای پاسخ‌گویی به دانشجویان (با میانگین ۳/۱۱ و انحراف معیار ۱/۰۴) کمتر از سایر موارد بوده است (جدول ۴). همچنین بر اساس ضریب تغییرات، بیشترین توافق (کمترین پراکندگی نسبی) روی گویه دانش و توانمندی لازم استادان برای ارائه درس‌ها و کمترین توافق (بیشترین پراکندگی نسبی) روی گویه زمان اختصاص داده شده از سوی استادان برای پاسخ‌گویی به دانشجویان وجود دارد. این نتایج با نتایج تحقیقات شمس مورکانی و شهودی (۲۰۱۳)، فعلی و همکاران (۱۳۹۰) و شریف‌زاده و عبدالله‌زاده (۱۳۹۰) مطابقت دارد و مغایر نتایج تحقیق لگجویچ (۲۰۰۹) است. عبدالله‌زاده و شریف‌زاده (۱۳۹۴) در تحقیق خود توانایی استادان در انتقال مطالب را ضعیف و برخورد استادان با دانشجویان را بهتر ارزیابی کرده‌اند. بر طبق مطالعات انجام گرفته، حضور اندک اعضای هیئت علمی به‌منظور پاسخ‌گویی به سؤال‌های دانشجویان از جمله مسائلی است که می‌تواند بر کیفیت آموزش تأثیر منفی داشته باشد و باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد. همچنین ارتباط نداشتن اعضای هیئت علمی و رشته آنها با تعداد رشته‌های تحصیلی و دانشجویان از جمله دیگر مشکلات آموزش عالی است که نتایج این تحقیق نیز مؤید این مطلب است.

جدول (۴) اولویت‌بندی وضعیت استادان و اعضای هیئت علمی

ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین*	عامل استادان و اعضای هیئت علمی
۰/۲۸	۰/۹۵	۳/۳۸	دانش و توانمندی لازم استادان برای ارائه درس
۰/۳۱	۱/۰۳	۳/۳۶	نحوه برخورد استادان با دانشجویان
۰/۳۱	۰/۹۹	۳/۲۱	نحوه ارائه درس‌ها و ارزشیابی استادان
۰/۳۲	۱/۰۲	۳/۲۰	مرتبط بودن رشته تحصیلی استادان با موضوع مورد تدریس
۰/۳۳	۱/۰۴	۳/۱۱	زمان اختصاص داده شده از سوی استادان برای پاسخ‌گویی به دانشجویان
۰/۲۶	۰/۸۴	۳/۲۵	میانگین کل

*مقیاس: ۱= بسیار کم ۲= کم ۳= متوسط ۴= زیاد ۵= بسیار زیاد

همان‌طور که در جدول (۵) نشان داده شده است، وضعیت امکانات و تجهیزات آموزشی دانشکده در کل با میانگین ۲/۴۶ و انحراف معیار ۰/۷۱ در سطح نسبتاً نامطلوبی قرار دارد. بررسی هر یک از گویه‌ها بر اساس نمره میانگین نشان می‌دهد که مطلوبیت وضعیت امکانات و تجهیزات آموزشی دانشکده در گویه‌های امکانات رفت و آمد و وسایل نقلیه برای حضور در دانشکده (با میانگین ۲/۸۵ و انحراف معیار ۱/۲۲) و محل دانشکده کشاورزی (با میانگین ۲/۷۳ و انحراف معیار ۱/۱۹) بیشتر و در گویه‌های امکانات و تجهیزات آزمایشگاهی و مزارع آموزشی (با میانگین ۲/۲۱ و انحراف معیار ۰/۹۶) و جدید و به‌روز بودن کتاب‌های موجود در کتابخانه‌ی دانشکده (با میانگین ۲/۲۴ و انحراف معیار ۰/۹۴) کمتر است. همچنین بر اساس ضریب تغییرات، بیشترین توافق (کمترین پراکندگی نسبی) روی گویه‌های میزان دسترسی به کتابخانه‌های الکترونیکی و جدید و به‌روز بودن کتاب‌های موجود در کتابخانه دانشکده و کمترین توافق (بیشترین پراکندگی نسبی) روی گویه کیفیت شبکه اینترنت دانشکده وجود دارد. این نتایج با نتایج تحقیقات شمس مورکانی و شهودی (۲۰۱۳)، فعلی و همکاران (۱۳۹۰)، عبدالله‌زاده و شریف‌زاده (۱۳۹۴) و شریف‌زاده و عبدالله‌زاده (۱۳۹۰) مطابقت و با نتایج تحقیق لگچویچ (۲۰۰۹) مغایرت دارد. بر اساس مطالعات انجام شده، از مشکلات عمده دانشگاه‌ها عدم کفایت کمی و کیفی کتاب‌ها و نشریات علمی است. به‌علاوه مشکلات عدیده مربوط به کتابخانه‌ها و کمبود تجهیزات و

آزمایشگاه‌ها و بهره‌برداری نامناسب از تجهیزات و امکانات موجود از مشکلات دیگر به شمار می‌رود.

جدول (۵) اولویت‌بندی وضعیت امکانات و تجهیزات آموزشی دانشکده

ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین*	عامل امکانات و تجهیزات آموزشی دانشکده
۰/۴۳	۱/۲۲	۲/۸۵	امکانات رفت و آمد و وسایل نقلیه برای حضور در دانشکده
۰/۴۴	۱/۱۹	۲/۷۳	محل دانشکده کشاورزی (امکان دسترسی به دانشکده)
۰/۴۲	۱/۰۰	۲/۳۷	میزان دسترسی به کتابخانه‌های الکترونیکی
۰/۴۵	۱/۰۵	۲/۳۲	کیفیت شبکه اینترنت دانشکده
۰/۴۲	۰/۹۴	۲/۲۴	جدید و به‌روز بودن کتاب‌های موجود در کتابخانه دانشکده
۰/۴۳	۰/۹۶	۲/۲۱	امکانات و تجهیزات آزمایشگاهی و مزارع آموزشی
۰/۲۹	۰/۷۱	۲/۴۶	میانگین کل

*مقیاس: ۱=بسیار کم ۲=کم ۳=متوسط ۴=زیاد ۵=بسیار زیاد

نتایج حاصل از اطلاعات به دست آمده نشان می‌دهد وضعیت محتوای آموزشی در کل با میانگین ۲/۲۴ و انحراف معیار ۰/۷۸ در سطح نسبتاً نامطلوبی قرار دارد. بررسی هر یک از گویه‌ها بر اساس نمره میانگین نشان می‌دهد که مطلوبیت وضعیت محتوای آموزشی در گویه‌های جدید و به‌روز بودن محتوای درس‌ها (با میانگین ۲/۳۳ و انحراف معیار ۰/۹۳) و کاربردی بودن محتوای درس‌ها (با میانگین ۲/۳۲ و انحراف معیار ۰/۹۵) بیشتر از سایر موارد و در گویه‌های تعداد درس‌های نظری و عملی (با میانگین ۲/۱۸ و انحراف معیار ۰/۹۲) و جذاب و مناسب بودن محتوای درس‌ها (با میانگین ۲/۱۸ و انحراف معیار ۰/۸۹) کمتر از سایر موارد بوده است (جدول ۶). همچنین بر اساس ضریب تغییرات، بیشترین توافق (کمترین پراکندگی نسبی) روی گویه جدید و به‌روز بودن محتوای درس‌ها و کمترین توافق (بیشترین پراکندگی نسبی) روی گویه تعداد درس‌های نظری و عملی وجود دارد. این نتایج با نتایج تحقیقات شمس مورکانی و شهودی (۲۰۱۳)، لگچویچ (۲۰۰۹)، عبدالله‌زاده و

شریف‌زاده (۱۳۹۴) و شریف‌زاده و عبدالله‌زاده (۱۳۹۰) مطابقت و با نتایج تحقیق فعلی و همکاران (۱۳۹۰) مغایرت دارد. مطالعات نشان می‌دهد دسترسی نداشتن به منابع علمی روزآمد، توجه نکردن به کاربردی بودن محتوای درس‌ها و درنهایت تناسب نداشتن محتوای ارائه شده با نیازهای جامعه، از مشکلات اساسی نظام آموزش عالی است که درنهایت موجب ناکامی در تربیت و پرورش دانشجویان برای مشاغل آینده می‌شود.

جدول (۶) اولویت‌بندی وضعیت محتوای آموزشی

ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین*	عامل محتوای آموزشی
۰/۴۰	۰/۹۳	۲/۳۳	جدید و به‌روز بودن محتوای درس‌ها
۰/۴۱	۰/۹۵	۲/۳۲	کاربردی بودن محتوای درس‌ها
۰/۴۱	۰/۹۲	۲/۲۲	تنوع محتوای درس‌ها
۰/۴۱	۰/۹۰	۲/۲۰	ارتباط درس‌های ارائه شده با یکدیگر
۰/۴۱	۰/۸۹	۲/۱۸	جذاب و مناسب بودن محتوای درس‌ها
۰/۴۲	۰/۹۲	۲/۱۸	تعداد درس‌ها نظری و عملی
۰/۳۵	۰/۷۸	۲/۲۴	میانگین کل

*مقیاس: ۱= بسیار کم ۲= کم ۳= متوسط ۴= زیاد ۵= بسیار زیاد

بر اساس آنچه گفته شد همان‌طور که در جدول (۷) نشان داده شده است، به‌طور کلی از دیدگاه دانشجویان وضعیت موجود عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش در دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی‌سینا، در عوامل مرتبط با استادان و اعضای هیئت علمی (میانگین کل ۳/۲۵ و انحراف معیار ۰/۸۴) بهتر از سایر عوامل است و عوامل مرتبط با دانشجویان در رتبه بعدی قرار دارند. عوامل مرتبط با محتوای آموزشی و امکانات و تجهیزات آموزشی دانشکده به ترتیب وضعیت نسبتاً نامطلوبی دارند. این نتایج با نتایج تحقیق شمس مورکانی و شهودی (۲۰۱۳) و فعلی و همکاران (۱۳۹۰) مطابقت و با نتایج لگچویچ (۲۰۰۹) مغایرت دارد. عبدالله‌زاده و شریف‌زاده (۱۳۹۴) نیز وضعیت استادان را بهتر ارزیابی کردند و پس از آن به ترتیب، محتوا و دانشجویان و امکانات را در رتبه‌های بعدی قرار دادند.

جدول (۷) اولویت‌بندی وضعیت عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش

ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین*	عامل محتوای آموزشی
۰/۲۶	۰/۸۴	۳/۲۵	استادان و اعضای هیئت علمی
۰/۳۳	۰/۹۷	۲/۹۶	دانشجویان
۰/۲۹	۰/۷۱	۲/۴۶	امکانات و تجهیزات آموزشی دانشکده
۰/۳۵	۰/۷۸	۲/۲۴	محتوای آموزشی

*مقیاس: ۱= بسیار کم ۲= کم ۳= متوسط ۴= زیاد ۵= بسیار زیاد

سؤال سوم: چه رابطه‌ای بین کیفیت آموزش در دانشکده کشاورزی دانشگاه

بوعلی‌سینا و عوامل مؤثر بر آن وجود دارد؟

به‌منظور بررسی رابطه بین کیفیت آموزش عالی کشاورزی و عوامل مؤثر بر آن از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد بین کیفیت آموزش و هر چهار عامل دانشجویان، استادان و اعضای هیئت علمی، امکانات و تجهیزات آموزشی دانشکده و محتوای آموزشی در سطح ۰/۰۱ رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد (جدول ۸). به عبارتی با افزایش و کاهش این عوامل، کیفیت آموزش عالی نیز افزایش و یا کاهش پیدا خواهد کرد که با نتایج تحقیقات شفیع‌زاده (۱۳۹۱)، یمنی‌دوزی سرخابی و بهادری حصاری (۱۳۸۷)، سلیمانی مطلق (۱۳۸۴)، شهرکی‌پور (۱۳۹۱)، آقائی و همکاران (۱۳۹۰)، بریمانی و همکاران (۱۳۹۰)، شفیع‌پور و همکاران (۱۳۸۷)، نادری (۱۳۸۷)، صفا و همکاران (۱۳۸۷)، غنچی و همکاران (۱۳۹۱)، غنچی و خشنودی‌فر (۱۳۹۳)، آذر و همکاران (۱۳۹۲)، دمرچیلی و تجری (۲۰۱۱) و خورشید (۲۰۱۴) مطابقت دارد.

رتال جامع علوم انسانی

جدول (۸) همبستگی بین متغیرهای مستقل و کیفیت آموزش

عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش	ضریب همبستگی (r)	سطح معنی داری
دانشجویان	۰/۶۰۴**	۰/۰۰۰
استادان و اعضای هیئت علمی	۰/۶۰۷**	۰/۰۰۰
امکانات و تجهیزات آموزشی دانشکده	۰/۳۸۶**	۰/۰۰۰
محتوای آموزشی	۰/۴۳۹**	۰/۰۰۰

** $p \leq 0/01$ *

سؤال چهارم: میزان تأثیرگذاری هر یک از عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش در دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا چقدر است؟

به منظور بررسی تأثیر متغیرهای مستقل مورد مطالعه بر کیفیت آموزش عالی کشاورزی از رگرسیون چندگانه گام به گام استفاده شد. همان طور که جدول (۹) نشان می دهد در گام اول، متغیر استادان و اعضای هیئت علمی وارد معادله شده است که میزان ضریب همبستگی آن با متغیر وابسته ۰/۶۰۷ به دست آمده است. همچنین میزان ضریب تعیین برابر با ۰/۳۶۸ است؛ یعنی ۳۶/۸ درصد تغییرات متغیر وابسته توسط این متغیر تبیین می شود. این نتایج با نتایج تحقیق دمرچیلی و تجری (۲۰۱۱)، صفا و همکاران (۱۳۸۷) و یمنی دوزی سرخابی و بهادری حصار (۱۳۸۷) مطابقت دارد. نتایج حاصل از تحقیق بریمانی و همکاران (۱۳۹۰) و آقائی و همکاران (۱۳۹۰) اهمیت این عامل را در رتبه دوم و بعد از عامل دانشجویان می داند. نتایج تحقیق غنچی و خشنودی فر (۱۳۹۳) در مطابقت با نتایج این پژوهش، عوامل همدلی استادان و دسترسی به استادان را با اهمیت تر دانسته اما به طور مغایر با نتایج این پژوهش، اهمیت عامل مهارت های تدریس را کمتر برآورد کرده است. بر اساس مطالعات انجام شده یکی از مشکلات عمده آموزش عالی در ایران کمبود هیئت علمی باکفایت و توانمند است. کم توجهی به عوامل مرتبط با استادان و اعضای هیئت علمی موجب می شود از این منابع گران بهای آموزش عالی استفاده بهینه به عمل آورده نشود و بر کیفیت آموزش تأثیر منفی گذارد.

در گام دوم، با وارد شدن دومین متغیر یعنی دانشجویان، ضریب همبستگی چندگانه به ۰/۶۹۰ و ضریب تعیین به ۰/۴۷۶ افزایش می یابد. در واقع این متغیر به

تنهایی ۱۰/۸ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کند. نتایج این تحقیق با نتایج تحقیق دمرچیلی و تجری (۲۰۱۱) و یمنی‌دوزی سرخابی و بهادری حصاری (۱۳۸۷) مطابقت دارد اما بریمانی و همکاران (۱۳۹۰) و آقائی و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیق خود تأثیر این عامل را بر بهبود کیفیت آموزش عالی بیشتر از بقیه عوامل و در رتبه اول دانستند. مطالعات نشان می‌دهد رشد و افزایش تعداد دانشجویان بیش از پیش مشکلاتی را در زمینه کیفیت آموزش به وجود آورده است. از جمله این مشکلات ضعف میزان معلومات و اطلاعات پایه دانشجویان ورودی جدید، عدم کفایت کمی و کیفی امکانات آموزشی، پژوهشی و رفاهی دانشگاه‌ها، توانمندی ضعیف آموزشی و پژوهشی دانشجویان و فارغ‌التحصیلان و غیره است.

در گام سوم، با افزوده شدن سومین متغیر یعنی محتوای آموزشی، ضریب همبستگی چندگانه به ۰/۷۱۲ و مقدار ضریب تعیین به ۰/۵۰۷ افزایش یافته و متغیر مذکور ۳/۱ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کند. این نتایج با نتایج دمرچیلی و تجری (۲۰۱۱) و یمنی‌دوزی سرخابی و بهادری حصاری (۱۳۸۷) مطابقت دارد. در تحقیق بریمانی و همکاران (۱۳۹۰) این عامل در رتبه چهارم و بعد از عامل تجهیزات و امکانات دانشگاه و در تحقیق صفا و همکاران (۱۳۸۷)، در رتبه دوم اهمیت قرار دارد. پس از ورود این سه متغیر، عملیات متوقف شد. بنابراین ۵۰/۷ درصد از تغییرات متغیر کیفیت آموزش با سه متغیر استادان و اعضای هیئت علمی، دانشجویان و محتوای آموزشی تبیین می‌شود و بقیه تغییرات منوط به عواملی است که در این مطالعه، بررسی نشده است (جدول ۹).

جدول (۹) تحلیل رگرسیون عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت آموزش

گام	متغیر	ضریب همبستگی (R)	ضریب تعیین (R ²)	ضریب تعیین (R ² Ad)
۱	استادان و اعضای هیئت علمی	۰/۶۰۷	۰/۳۶۸	۰/۳۶۴
۲	دانشجویان	۰/۶۹۰	۰/۴۷۶	۰/۴۶۸
۳	محتوای آموزشی	۰/۷۱۲	۰/۵۰۷	۰/۴۹۷

قضاوت در مورد سهم و نقش هریک از سه متغیر استادان و اعضای هیئت علمی، دانشجویان و محتوای آموزشی در تبیین متغیر وابسته با توجه به مقادیر بتا صورت

می‌گیرد. سهم متغیر استادان و اعضای هیئت علمی بیشتر از سایر متغیرهای وارد شده به معادله رگرسیونی است. بر اساس بتای به دست آمده برای متغیر استادان و اعضای هیئت علمی، به ازای یک واحد تغییر در انحراف معیار استادان و اعضای هیئت علمی به اندازه ۰/۳۶۶ در انحراف معیار متغیر وابسته (کیفیت آموزش) تغییر ایجاد می‌شود. بعد از متغیر استادان و اعضای هیئت علمی، متغیر دانشجویان و محتوای آموزشی به ترتیب با مقادیر بتای ۰/۳۳۰ و ۰/۱۹۵ سهم کمتری در تبیین متغیر وابسته داشته‌اند (جدول ۱۰). با توجه به توضیحات فوق و نتایج جدول (۱۰) معادله رگرسیونی به صورت زیر است:

$$Y = 2/790 + 0/571(X_1) + 0/897(X_2) + 0/435(X_3)$$

جدول (۱۰) مقدار تأثیر عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت آموزش

متغیر	ضریب غیر استاندارد (B)	خطای معیار	ضریب استاندارد (Beta)	مقادیر t	سطح معنی داری
مقدار ثابت	۲/۷۹۰	۱/۳۹۹		۱/۹۹۴	۰/۰۴۸
استادان و اعضای هیئت علمی	۰/۵۷۱	۰/۱۱۳	۰/۳۶۶	۵/۰۶۹	۰/۰۰۰
دانشجویان	۰/۸۹۷	۰/۲۰۲	۰/۳۳۰	۴/۴۳۷	۰/۰۰۰
محتوای آموزشی	۰/۴۳۵	۰/۱۴۸	۰/۱۹۵	۲/۹۵۰	۰/۰۰۴

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

قرن بیست و یکم، چالش‌ها و فرصت‌های بی‌شماری در رابطه با توسعه منابع انسانی، تولید دانش و نوآوری‌های فنی پیش روی همه کشورها به‌خصوص کشورهای در حال توسعه قرار داده است که برای مقابله با این چالش‌ها و بهره‌گیری از فرصت‌ها، مجهز بودن به نظام آموزش عالی اثربخش و کارا ضرورتی انکارناپذیر است. به‌ویژه وجود یک نظام آموزش کشاورزی با کفایت به دلیل تأثیری که بر تمام ابعاد رشد و توسعه انسانی، اقتصادی و کشاورزی می‌گذارد، اهمیت اساسی دارد. این در حالی است که آموزش عالی و کیفیت آن در این کشورها کمتر مورد توجه قرار گرفته است و از کیفیت لازم برخوردار نیست. لذا این تحقیق با هدف بررسی عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت آموزش در نظام آموزش عالی کشاورزی از دیدگاه دانشجویان کارشناسی و

کارشناسی ارشد دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا همدان صورت گرفت. نتایج این تحقیق نشان داد که از نظر دانشجویان، کیفیت آموزش در دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا تقریباً در سطح متوسطی قرار دارد. در این پژوهش، عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش به چهار عامل کلی دانشجویان، استادان و اعضای هیئت علمی، امکانات و تجهیزات آموزشی و محتوای آموزشی تقسیم شدند. نتایج نشان داد که وضعیت موجود استادان و اعضای هیئت علمی و دانشجویان به ترتیب بهتر از دو عامل دیگر بوده و در سطح متوسط قرار دارند. همچنین مشخص شد که بین کیفیت آموزش در دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا و هر چهار عامل مؤثر بر کیفیت آموزش، رابطه مثبت و معنی داری در سطح یک درصد وجود دارد. سه متغیر استادان و اعضای هیئت علمی، دانشجویان و محتوای آموزشی ۵۰/۷ درصد از تغییرات متغیر کیفیت آموزش را تبیین می کنند که سهم متغیر استادان و اعضای هیئت علمی بیشتر از سایر متغیرهای وارد شده به معادله رگرسیونی است.

آموزش و به خصوص آموزش عالی در توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی کشورها نقش کلیدی ایفا می کند. در این پژوهش برخی از عوامل مؤثر در کیفیت آموزش در دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا بررسی شده است که با توجه به یافته های حاصل از آن پیشنهادهای زیر ارائه می شود:

- برای گزینش اعضای هیئت علمی باید به دانش، توانمندی ها و صلاحیت های آنها در زمینه تدریس و پژوهش و همچنین مرتبط بودن رشته تحصیلی آنها با موضوع تدریس، توجه بیشتری شود.

- فعالیت های اعضای هیئت علمی به خصوص از نظر تناسب روش تدریس با توانمندی های دانشجویان و موضوع درس و نحوه برخورد با دانشجویان و سایر مؤلفه های مهم تدریس باید به شیوه ای هدفمند، توجه شود.

- لازم است به مشکلاتی همچون تحرک علمی پایین اعضای هیئت علمی، مشکلات استخدامی، پایگاه اقتصادی نابرابر اعضای هیئت علمی رشته های مختلف و غیره توجه شود.

- گزینش دانشجویان در رشته های مربوطه باید بر اساس علاقه، توانمندی ها و استعداد های آنان صورت گیرد.

- لازم است به منظور ایجاد انگیزه و علاقه و جلب مشارکت دانشجویان در فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی و همچنین افزایش آگاهی دانشجویان در مورد رشته تحصیلی و آینده شغلی‌شان، اقدامات لازم صورت گیرد.

- در زمینه بهبود محتوای آموزشی از جمله ارائه منابع جدید، متنوع و کاربردی، تنظیم محتوا با توجه به علایق و نیازهای فراگیران و جامعه، لازم است اقدامات لازم صورت گیرد تا بتواند ضمن برانگیختن علاقه و انگیزه دانشجویان، مهارت‌های حرفه‌ای لازم برای احراز مشاغل مناسب در آینده را در آنان ایجاد کند.

- عدم کفایت کمی و کیفی کتاب‌ها و نشریات علمی، مشکلات عدیده مربوط به کتابخانه‌ها و کمبود تجهیزات و آزمایشگاه‌ها از مشکلات عمده‌ای است که نیازمند توجه بیشتری است.

منابع

- آذر، عادل؛ غلام‌رضایی، داود؛ دانایی‌فرد، حسن و خداداد حسینی، حمید (۱۳۹۲). تحلیل چالش کیفیت آموزش عالی در برنامه پنجم توسعه. راهبرد فرهنگ، ۲۱، ۱۳۹ - ۱۷۱.
- آقائی، میلاد؛ آقائی، اصغر و فضلی، صفر (۱۳۹۰). ارزیابی نظام موجود کیفیت آموزش و عوامل مؤثر بر آن در مقاطع تحصیلی مختلف از دیدگاه دانشجویان. فصلنامه نظم و امنیت انتظامی، ۴ (۲)، ۱۵۷ - ۱۸۱.
- بازرگان، عباس (۱۳۹۳). ارزشیابی آموزشی: مفاهیم، الگوها و فرآیند عملیاتی. تهران: انتشارات سمت.
- بازرگان، عباس (۱۳۹۴). استانداردهای آموزش عالی: از آرمان تا واقعیت. نامه آموزش عالی، ۸ (۳۰)، ۱۱ - ۲۳.
- بریمانی، ابوالقاسم؛ صالحی، محمد و صادقی، محمدرضا (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت آموزش عالی در دوره تحصیلات تکمیلی از دیدگاه دانشجویان. فصلنامه تحقیقات مدیریت آموزشی، ۲ (۴)، ۵۱ - ۷۰.
- حجازی، یوسف و مشهدی، مهدی (۱۳۸۶). تأثیر آموزش عالی کشاورزی بر توسعه عمومی دانش‌آموختگان. علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۳ (۱)، ۲۷ - ۴۲.
- خراسانی، اباصلت؛ یمنی‌دوزی سرخابی، محمد؛ پرداختچی، محمدحسن و صباغیان، زهرا (۱۳۸۹). طراحی و تدوین مدلی برای بررسی کیفیت دانشگاه‌های دولتی ایران بر اساس مدل‌های رایج کیفیت در رویکرد سیستمی. فصلنامه آموزش مهندسی ایران، ۱۲ (۴۸)، ۲۵ - ۵۰.
- سارانی، ولی‌اله؛ حجازی، یوسف؛ حسینی، سید محمود و رضوانفر، احمد (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین سبک رهبری تحول‌آفرین با بهبود کیفیت آموزش عالی کشاورزی (مورد مطالعه: پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران). مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۴۶ (۲)، ۲۵۵ - ۲۶۵.
- سلطانی، ایرج (۱۳۸۳). نظارت آموزشی، بسترساز بهبود کیفیت آموزشی. تهران: انتشارات ارکان.
- سلیمانی مطلق، خدایار (۱۳۸۴). بررسی عوامل آموزشی مؤثر بر کیفیت آموزش دانشگاهی از دیدگاه اعضای هیئت علمی و دانشجویان دانشگاه لرستان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.

شریف‌زاده، ابوالقاسم و عبدالله‌زاده، غلام‌حسین (۱۳۹۰). بررسی رضایت دانشجویان کشاورزی از کیفیت آموزشی. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۶۱، ۵۱ - ۷۴.

شفیع‌زاده، حمید (۱۳۹۱). مقایسه تضمین کیفیت از طریق تجهیز امکانات آموزشی در مؤسسات آموزش عالی پیام نور، آزاد و غیرانتفاعی. فصلنامه روان‌شناختی تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن، ۳ (۱)، ۸۵ - ۹۷.

شفیعی رودپشتی، میثم و میرغفوری، سید حبیب‌الله (۱۳۸۷). شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت خدمات آموزشی بخش آموزش عالی دانشکده مدیریت دانشگاه یزد. فصلنامه آموزش عالی ایران، ۱ (۲)، ۷۱ - ۹۷.

شهرکی‌پور، حسن (۱۳۹۱). شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت آموزشی دوره‌های کارشناسی ارشد دانشگاه علوم تربیتی دانشگاه آزاد واحد رودهن. پژوهش در برنامه‌ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی - برنامه درسی)، ۹ (۳۴)، ۱۱۸ - ۱۲۴.

صفا، لیلا؛ ایروانی، هوشنگ و شعبان‌علی فمی، حسین (۱۳۸۷). تحلیل دیدگاه دانشجویان نسبت به مؤلفه‌های مؤثر در تبیین کیفیت آموزش کشاورزی (پرديس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران). مجله کشاورزی، ۱۰ (۲)، ۸۳ - ۹۰.

صفری، ثنا (۱۳۹۰). ویژگی‌های فرایند تدریس - یادگیری در آموزش عالی. فصلنامه آموزش مهندسی ایران، ۱۳ (۵۰)، ۷۳ - ۹۰.

عباسی، عفت و حجازی، یوسف (۱۳۸۹). نقش رهبری، فرهنگ و یادگیری سازمانی در ارتقای عملکرد دانشکده‌های کشاورزی ایران. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۱۶ (۲)، ۶۱ - ۷۹.

عبدالله‌زاده، غلامحسین و شریف‌زاده، محمدشریف (۱۳۹۴). آسیب‌شناسی کیفیت تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان. نامه آموزش عالی، ۸ (۳۲)، ۱۳۷ - ۱۶۳.

غنچی، مستانه؛ حسینی، سیده‌حمود و حجازی، یوسف (۱۳۹۱). تحلیل عاملی مؤلفه‌های مدیریتی تأثیرگذار بر کیفیت آموزش عالی از دیدگاه اعضای هیئت علمی پردیس‌های کشاورزی دانشگاه تهران. مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، ۵ (۲)، ۱ - ۱۸.

غنجی، مستانه و خشنودی فر، زهرا (۱۳۹۳). تحلیل مؤلفه‌های کیفیت خدمات آموزشی از دیدگاه دانشجویان رشته‌های کشاورزی دانشگاه اراک. *نامه آموزش عالی*، ۷ (۲۷)، ۹۹ - ۱۱۳.

فعلی، سعید؛ بیگلری، نگین و پزشکی راد، غلامرضا (۱۳۹۰). رضایت‌مندی دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس از کیفیت خدمات آموزشی ارائه شده به آنها با استفاده از مدل کیفیت خدمت SERVQUAL. *مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۲ (۲)، ۱۹۹ - ۲۰۷.

نادری، ابوالقاسم (۱۳۸۷). ارزیابی تطبیقی - کارآمدی آموزش دانشگاهی رویکردی مناسب برای چالش‌های روش‌شناسی بهبود کیفیت. *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ۴۷، ۱۹ - ۵۱.

هویدا، رضا و مولوی، حسین (۱۳۸۷). فرایند بهبود کیفیت آموزشی از نظر اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های استان اصفهان: مقایسه‌ای بر اساس مقیاس AQIP. *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*، ۸ (۱)، ۱۳۲ - ۱۴۱.

یمنی‌دوزی سرخابی، محمد و بهادری حصاری، مریم (۱۳۸۷). مقایسه برخی عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش دوره‌های کارشناسی ارشد در دانشگاه‌های شهید بهشتی و صنعتی شریف. *فصلنامه آموزش عالی ایران*، ۱ (۱)، ۵۷ - ۷۷.

Barro, R. J. & Lee, J.-W. (2013). A new data set of educational attainment in the world, 1950–2010. *Journal of Development Economics*, 104, 184–198.

Belfield, C. R.; Bulloek, A. D. & Fielding, A. (1999). Graduates views on the Contribution of their higher education to their general development. *Journal of Research in Higher Education*. 40 (4), 409-438.

Boccanfuso, D.; Larouche, A. & Trandafir (2015). Quality of higher education and the labor market in developing countries: Evidence from an education reform in Senegal, *Journal of World Development*, 74, 412–424.

Brence, I. & Rivza, B. (2012). Quality evaluation of higher education programmes: Process and challenges in Latvia. *International Conference of Management, Knowledge and learning*: 787-795.

Csaki, C. (1999). Agricultural higher education in transforming Central and Eastern Europe. *Journal of Agricultural Economics*, 21 (2), 109-120.

Damirchili, F. & Tajari, M. (2011). Explaining internal factors effective on educational quality improvement based on views of

- students from Zanzan Azad Universities. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 30, 363 – 366.
- Filippakou, O. (2011). The idea of quality in higher education: A conceptual approach. *Journal of Discourse Studies in the Cultural Politics of Education*, 32 (1), 15- 28.
- Khurshid, F. (2014). Factors affecting higher education students' success. *Asia Pacific Journal of Education, Arts and Sciences*, 5 (1), 39-47.
- Kimenyi, M. S. (2011). Contribution of higher education to economic development: A survey of international evidence. *Journal of African Economies*, 20 (3), iii14–iii49.
- Legčević, J. (2009). Quality gap of educational services in viewpoints of students. *Ekonomika Praksis*, 18 (2), 279-298.
- Olaleye, O.; Florence, O. & Omotayo, K. A. (2009). Assessment of quality in early childhood education in Ekiti-State Nigeria. *World Applied Sciences Journal*, 7 (5), 683-688.
- Shahidi, N. and Seyedi, S.M. (2012). The impact of Globalization in higher education on the universities' educational quality: A regional project on Shiraz Universities. *World Applied Sciences Journal*, 20 (9), 1300-1306.
- Shams Mourkani, G. & Shohoodi, M. (2013). Quality assurance in higher education: combining internal evaluation and importance-performance analysis models. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 15 (5), 643-651.
- Yaisawang, S. & Chu NG, Y. (2014). The impact of higher education reform on research performance of Chinese universities. *Journal of China Economic Review*, 31, 94-105.